

Asia: VN/24194/2023

Luonnos hallituksen esitykseksi laiksi rikoslain 17 ja 20 luvun muuttamisesta (väkivaltakuvauksen ja lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapitoa koskevat kriminalisoinnit)

Lausunnonantajan lausunto

Väkivaltakuvauksen hallussapito

Esityksessä todetun mukaan verkossa levitetään kuva- ja videotallenteita, joissa esitetään lapsiin kohdistuvaa raakaa väkivaltaa. Keskusrikospoliisin (KRP) mukaan lasten pahoinpitelykuvauksia tuotetaan ja levitetään kansainvälisesti jatkuvasti enemmän ja niitä käytetään myös seksuaalisiin tarkoituksiin. Tällaista raakaa, lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa sisältävää kuvamateriaalia on löytynyt lähinnä muita rikoksia selvitettäessä ja tutkittaessa.

Väkivaltakuvausten levittämisrikokset ovat esityksen mukaan hyvin harvinaisia. Viranomaisten tietoon on tullut kaikkiaan vain harvoja väkivaltakuvauksen levittämisrikoksia vuosittain. Joinain vuosina tekoja ei ole tilastoitu lainkaan. Tuomioita rikoksista on annettu vuosittain vain yksittäisiä ja syyksiluettuja rikoksia on ollut 0–1 vuodessa. Toisaalta suhteellisen suuri osa väkivaltakuvauksiin liittyvistä teoista luultavasti jää tulematta viranomaisten tietoon. Vuosittaiset määrät ovat joka tapauksessa niin pieniä, että vaikka huomioidaan mahdollinen piilorikollisuus, ilmiötä ei voida levittämisen osalta pitää laajana.

Tarvetta väkivaltaisen kuvamateriaalin hallussapidon kriminalisoinnille perustellaan esityksessä muun ohella sillä, että älypuhelisten, internetin ja sosiaalisen median käytön merkittävän lisääntymisen vuoksi kaikenlaiset väkivaltakuvaukset leviävät aiempaa helpommin ja laajemmalle, myös lasten nähtäville ja käyttöön. Esityksessä todetaan, että on mahdollista, että väkivallan näkeminen lisää väkivaltaisen käyttäytymisen riskiä. Esityksessä kiinnitetään huomiota siihen, ettei tutkimustieto yksiselitteisesti tue yhteyttä väkivallan katsomisen ja väkivaltaisen käyttäytymisen välillä. Lisäksi vain pieni osa väkivaltakuvauksia sisältävästä kuvamateriaalista sisältää raa'aksi luokiteltavaa väkivaltaa, joten nimenomaan raa'an väkivaltakuvauksen raaistavaa tai väkivaltaista käyttäytymistä lisäävää vaikutusta on vaikea arvioida muunkinlaisia väkivaltakuvauksia koskevan tutkimuksen perusteella. Toisaalta väkivallan katselu voi ”joka tapauksessa kuormittaa lapsen

psykyä ja olla omiaan vaikuttamaan haitallisesti lapsen kehitykseen”. Myös väkivaltakuvauksen levittämisen rangaistavuus ja kuvaohjelmien luokittelu ikärajojen mukaan perustuu siihen, että väkivaltakuvausten näkeminen on haitallista lapsen kehitykselle. (HE 6/1997 vp, HE 190/2010 vp).

Esityksessä todetun mukaan, jotta väkivaltakuvauksen hallussapito voitaisiin kriminalisoida, tulisi esitetty väkivalta rajata vain kaikkein raaimpaan. Esimerkiksi uutisissa, elokuvissa ja muissa kuvaohjelmissa esitetään jatkuvasti väkivaltaa. Tällaisen väkivaltakuvauksen hallussapitoa tai levittämistä ei ole tarpeen eikä sitä sananvapaus huomioiden voida säätää rangaistavaksi. Sen sijaan selvästi raaimman kuin tiedotusvälineissä ja elokuvissa tyypillisesti

esitettävää väkivaltaa esittävän materiaalin hallussapidon säätäminen rangaistavaksi olisi perusteltua. Lisäksi on lukuisia muita tilanteita, joissa raakaakaan väkivaltaa esittävien kuvien ja kuvatallenteiden hallussapitoa ei voida sananvapauden turvaamiseksi säätää rangaistavaksi.

Esityksessä ei anneta tarkempaa lukumääräistä tmv. arviota ilmiön yleisyydestä tai kriminalisoinnin vaikutuksesta rikosprosessin toimijoihin, mutta todetaan ettei lakiesityksellä olisi mainittavaa kustannus- tai resurssitarvevaikutusta.

Esityksen mukaan väkivaltakuvauksen hallussapitoa ei ole säädetty rangaistavaksi muissa Pohjoismaissa ja Euroopassakin rangaistussäännös on poikkeuksellinen. Pääsääntöisesti raakaa väkivaltaa esittävän kuvamateriaalin levittäminen on rangaistavaa, mutta hallussapito ei. Tämä on nykytilanne myös Suomessa.

Esityksessä on kuvattu asiaa koskevat kansainväliset velvoitteet, EU-oikeus ja perustuslakivaliokunnan ratkaisukäytäntö. Jännite sananvapauden toteutumisen kanssa on tuotu esiin kattavasti. Jatkovalmistelussa on kuitenkin tarpeen vielä arvioida, voitaisiinko sääntelyä täsmentää niin, että esimerkiksi kansainvälisesti sodan tai muun konfliktin yhteydessä tai yhteiskunnallisesti merkittävän kysymyksen dokumentoinnin tarkoituksessa tehtävä hallussapito vieläkin selkeämmin rajautuisi pois kriminalisoinnin piiristä silloinkin, kun esimerkiksi toisen valtion viranomaisen ei eri syistä johtuen voi puuttua tilanteeseen.

Perustuslakivaliokunta on todennut suhteellisuusvaatimuksen edellyttävän sen arvioimista, onko kriminalisointi välttämätön sen taustalla olevan oikeushyvän suojaamiseksi. Tältä osin tulee arvioida, onko vastaava tavoite saavutettavissa muulla perusoikeuteen vähemmän puuttuvalla tavalla kuin kriminalisoinnilla. Myös rangaistusseuraamuksen ankaruus on yhteydessä suhteellisuusvaatimukseen (PeVL 23/1997 vp, s. 2).

perustuslakivaliokunta on lähtökohtaisesti suhtautunut hallussapitokriminalisointeihin pidättyvästi (PeVL 23/1997 vp, s.4/I sekä PeVL 26/2004 vp, s. 4/II ja PeVL 13/2004 vp, s. 2/II)

Jatkovalmistelussa voisi edellä mainittu perustuslakivaliokunnan kannanotto huomioiden olla vielä perusteltua arvioida, onko lakiehdotuksen tavoite saavutettavissa muulla tavalla kuin kriminalisoinnilla tai tuoda esiin perusteltu arvio, jos näin ei ole. Ehdotettu rangaistusasteikko on esityksessä suhteellisuusperiaatteen edellyttämällä tavalla perusteltu.

Törkeä lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapito

Kuten esitykseen on kirjattu, toisin kuin lasta seksuaalisesti esittävän kuvan levittämislle, hallussapidolle ei ole säädetty törkeää tekemuotoa. Seksuaalirikossääntelyn kokonaisuudistuksen yhteydessä katsottiin, että perustunnusmerkistön mukaisesta teosta säädetty rangaistusasteikko mahdollistaa teon vahingollisuuden ja vaarallisuuden edellyttämän rangaistuksen tuomitsemisen myös vakavimmissa tapauksissa (HE 13/2022 vp, s. 78). Rikoslain 20 luvun seksuaalirikossääntely on uudistettu hiljattain eikä kokonaisuudistuksen vaikutuksia voida vielä täysimääräisesti arvioida. Esitysluonnoksessa tarvetta törkeän tekemuodon säätämislle edellä mainitusta aiemmasta kannanotosta huolimatta on perusteltu esityksessä muun ohella sillä, että viimeisen neljän vuoden aikana viranomaisien tietoon tulleiden lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapitorikosten määrä on selvästi kasvanut verrattuna edellisiin vuosiin. Toisaalta esityksessä on todettu, että pelkästään tilastotiedoista ei voida kuitenkaan päätellä rikosten todellisen määrän lisääntyneen.

Vaikka kyse ei ole varsinaisesti uudesta kriminalisoinnista vaan jo rangaistavaksi säädetyn teon kvalifioidusta tekemuodosta säätämisestä, jatkovalmistelussa voisi olla vielä perusteltua terävöittää perusteluja siltä osin, miksi aiemmasta kannasta poiketen hallussapidon törkeä tekemuoto tulisi nyt muun ohella suhteellisuus- ja välttämättömyysperiaate huomioiden säädettäväksi erikseen. (Uusina kvalifioimisperusteina levittämisorikseen nähden säädettäisiin tosin rikoksen tekeminen erityisen suunnitelmallisena tai osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa). Kuten edellä totesin, perustuslakivaliokunta on lähtökohtaisesti suhtautunut hallussapitokriminalisointeihin pidättyvästi. Nyt ehdotetun säännöksen vähimmäisrangaistus olisi vankeusrangaistus, mitä voidaan pitää olennaisena kiristysenä nykyainsäädännön rangaistustasoon.

Esityksessä todetun mukaan törkeä tekemuoto hallussapitorikokselle on erikseen säädetty vertailumaista vain Ruotsissa, mutta Ruotsinkin säännöksen esitöissä on todettu, että hallussapito yksistään voi olla vain harvoin törkeä rikos. Samankaltainen toteamus on esityksen mukaan kirjattu myös muiden vertailumaiden sääntelyyn tai esitöihin. Kansallisessa lainsäädännössä on lähdetty siitä, että kyseisenkaltaiseen kuvamateriaaliin liittyvät törkeät tekemuodot tulevat arvioiduksi hallussapidon ohella lasta seksuaalisesti esittävän kuvan levittämisenä.

Pidän huomionarvoisena esityksessä esiin nostettua sääntelyn nykytilanteen ”epäsymmetrisyyttä” siinä, että esityksessä kuvatuin tavoin esimerkiksi erityisen nuoria lapsia tai lapsen kohdistuvaa fyysistä väkivaltaa sisältävien lasta seksuaalisesti esittävien kuvien ja videoiden hallussapito täyttää voimassa olevan rikoslain mukaan hallussapitorikoksen perustunnusmerkistön, vaikka vastaavan kuvamateriaalin levittäminen voi tulla arvioitavaksi törkeänä lasta seksuaalisesti esittävän kuvan

levittämisenä. Pidän perusteltuna myös esityksessä todettua, että teon porrastaminen perustunnusmerkistöön ja törkeään hallussapitoon viestii paremmin rikosten moitittavuudesta ja edistää soveltamiskäytännön yhtenäisyyttä, kun perustunnusmerkistöön lukeutuu käytännössä vakavuudessaan hyvin eriasteisia tekoja. Näin etenkin, kun esityksessä kuvatun tutkimustiedon (s. 6) perusteella lasten ja nuorten seksuaaliväkivallan kokemukset, joihin myös seksuaalinen kuvamateriaali kiinteästi liittyy, ovat esityksessä viitatus tutkimustiedon perusteella lisääntyneet seurantajaksolla vuodesta 2013.

Esityksessä viitattu Lantaroten sopimus ja lasten seksuaalista hyväksikäyttöä koskeva direktiivi 2011/93 ja sen muutosehdotus edellyttävät sitä, että tietyt raskauttavat seikat voidaan huomioida kansallisen lainsäädännön mukaisesti määrättäessä rangaistusta sopimuksen ja direktiivin alaan kuuluvista lapsiin kohdistuvista seksuaalirikoksista. Ehdotettu rangaistusasteikko on esityksessä perusteltu viitaten levittämisrikoksesta säädettyyn.

Muut huomiot

Esityksessä on ansiokkaasti kuvattu asiaan liittyvien kansainvälisten sopimusvelvoitteiden, EU-oikeuden ja perustuslain asettamat reunaehdot ja liikkumavara. Myös perustuslakivaliokunnan lausuntokäytäntö on kuvattu kattavasti. Esityksen tavoitteet ovat perusteltuja.

Esityksen tietyiltä osin jännitteisen suhteen sananvapauteen sekä mahdollisesti tieteen ja taiteen vapauteen samoin kuin hallussapitorikoksen kriminalisoinnin ja hallussapidon oikeuttamisperusteiden tarkkarajaisuuteen ja täsmällisyyteen rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen kannalta, yhdyn sinänsä lähtökohtaisesti siihen esityksessä todettuun, että perustuslakivaliokunnan lausunto ehdotuksesta voisi olla suotava. Pyyntö perustuslakivaliokunnan lausunnosta olisi kuitenkin riittävän tarkasti yksilöitävä ja sen tarve luonnosta tarkemmin perusteltava.

Rouhiainen Petri
Oikeuskanslerinvirasto